

Könyvbemutató a FSZEK-ben

Még egyszer ugyanarról: a főváros
könyvtárának története 1945–1998

KATSÁNYI Sándor – TÓTH Gyula
A fővárosi könyvtárak története 1945–1998 / Katsányi Sándor ; Tóth Gyula ; [közread. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. – Budapest : FSZEK, 2008. – 542. p.
ISBN 978 963 581 437 4

Ritkán fordul elő, hogy egy folyóiratban ugyanarról a műről két ismertetést közöljön a szerkesztőség, most mégis ez történik. Előző számunkban Fogarassy Miklós foglalta össze „A fővárosi könyvtárak története” c. kötet olvasása közben született gondolait, most pedig a közreadó intézményben, a FSZEK központi könyvtárban 2009. március 11-én tartott hivatalos bemutatóra készült ismertetés szerkesztett változatát adjuk közre. Egy-egy fontos kötet kapcsán talán megengedhető, hogy eltérjünk a bevált gyakorlattól, és az olvasók örömeire teret adjunk a megközelítések sokféleségének. (A szerk.)

Sok mindent csináltam már életemben, de könyvet még nem mutattam be. Recenziókat persze írtam, de az egy kicsit más műfaj. Abban az ember saját hozzáértését is bizonygatja, akár saját értelmezéseit is előadja, meg a hibákat is keresgeti. A bemutató nem ilyen, az ünnepélyes alkalom, különösen, ha egy ünnepi eseménysorozat része is. Mindezt sajnos már csak akkor gondoltam végig, amikor a bemutatásra szóló megtisztelő felkérést elfogadtam. De még ekkor sem nyugtalankodtam.

Egy könyv elolvasását ritkán kezdi az ember a bevezetéssel, azt amolyan szükséges kelléknek tekinti. Én – szerencsémre a bevezetéssel kezdtem –, s annak szinte minden mondatát fontosnak, informatívnak tartottam. Néhány bizonyító példa: „... élénk tárult egy könyvtár nagy ívű fejlődése ...”, „... sok könyvtáros hagyott marandó nyomot a könyvtár életében...”, „... igyekeztünk őket megérteni, ha a megértés nem is jelent minden esetben egyetértést...”, „... bízunk benne, hogy munkánk gondolatokat tud ébreszteni, „... a munka a szerzőknek a felfedezés örömeit nyújtotta...”, és még sorolhatnám az egész műhöz kedvesnáló mondatokat.

Elkezdtem tehát olvasni a könyvet – sose baj, ha ismeri az ember azt, amit bemutat – s még korántsem érkeztem a *Katsányi Sándor* által megírt rész végére, amikor beleolvastam a *Tóth Gyula* által jegyzett részbe is. Némi jóleső, de ugyanakkor a magam

feladatát illetően nyugtalanító kíváncsiságból: vajon mindkét szerző ilyen szépen ír magyarul szakmai szövegeket? Ráadásul kétszeresen is szakmaiakat: történelmieket és könyvtár-szakmaiakat.

Meggyőződhettem róla, hogy igen, mindkettő. Hogy a könyvet bátran veheti kézbe mindenki, nemcsak könyvtáros, ugyanakkor nagyon is a szakmának szól. Szép magyarsággal íródott tudományos munka.

Miért voltam emiatt nyugtalan? Hát csak azért, mert szépen írott könyvet illenék szépen bemutatni, magyarul és emelkedetten. S a nyugtalan-ságom csak fokozódott, mert a könyv olvasása közben került a kezembe a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros friss száma**, benne *Papp István Kiss Jenő*höz írott posztumusz levele. Ahhoz a Kiss Jenőhöz, akiről, akinek munkásságáról nagy részben a könyv utolsó fejezete szól. A levél – amelyhez hasonló szépségűt, őszinteségűt, valódit és nem csak az igazat szólót keveset olvashat a ma embere – gyönyörű kivonata is lehetne a könyvtártörténeti munka utolsó fejezetének, vagy éppen annak a bemutatására – persze áttételekkel – a legünnepibb módon alkalmas írás. S mindezek után jöjjenek én? Ráadásul a *Könyvtár* történetét mindennapi részleteiben és évtizedek hosszú során csak igen nagy vonalakban ismerő?

Miről és hogyan beszéljek? A könyv bemutatása annak tartalmának bemutatása? Hogy lehet egy 1945-től 1998-ig terjedő időszak könyvtári történetét bemutatni, természetesen röviden? Sehogy. De miért kellene nekem a tartalmat bemutatni, ott van a könyvben, tessék elolvasni. Akkor csináljak kedvet hozzá? Nagyon szívesen.

Már csak azért is, mert függetlenül a könyv szakmai értékétől, vagy dehogyis függetlenül, éppen annak következtében s azt erősítve, a mű – valószínű szerzőik explicit szándékától függetlenül – nagyon sok vonatkozásban nyújt számunkra (akár aktuálisan is) követendő példákat.

Az egyik ilyen példa – amennyire őket szemé-

lyesen kevésbé, írásaikból, tevékenységükből sokkal jobban ismerem – a szerzők tudományos objektivitása, s a tudós objektivitása mellé csatlakozó mentalitás, személyi habitus. Ez tette lehetővé, hogy a könyvbe foglalt időszak legnagyobb részét súlyosan befolyásoló politikai/ideológiai események, nézetrendszer s az ezek által tudatosan vagy kényszerből befolyásolt személyek és könyvtári események megérthetők. Ugyanakkor a szerzők előszavában foglaltak szerint is, nem kell velük egyetértünk. S ugyanez történik – ez a nagyszerű a fejezetek megírásában – a korban pozitív könyvtárosok esetében is, ők nemcsak a ma szemüvegével nézve azok, nem utólagos „fényezések” következtében megbecsülendők, hanem a könyvtári történelem objektív bemutatása révén egyértelmű, hogy akkor is azok voltak.

Egy másik példa az, hogy szerencsés, ha valaki azzal foglalkozik, amihez ért. A szerzők értenek – életművük alapján hogyan értenek – magához a könyvtárhoz mint intézményhez. Ennek következtében, amikor a nagybetűs könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetét írják, akkor ezt logikus és egyértelmű szerkezetet teremtve teszik meg. Ennek bemutatását egy kicsit későbbre hagyom.

Újabb példa, hogy a szerzők történetet (történelmet) írnak, tehát nem tesznek kinyilatkoztatásokat. Nem mondják, hogy ez jó volt, így kellett tenni, amaz meg rossz, tehát kerülni kellett volna. Bemutatják a jót is, a rosszat is, de a következményeiket is. Nem értékítéletet kényszerítenek ránk, segítik annak kialakítását.

A szerzők elgondolkodtatnak. Egyértelmű, hogy maga a megírt időszak elgondolkodtató, sok szempontból és sok megközelítésben, általában is. Ők azonban olyan fejezet, alfejezet címetek, kiemeléseket fogalmaznak meg, amelyek szinte felhívják az elgondolkodásra.

Hadd ne soroljam a példákat tovább. Inkább egy megjegyzés: a szerzőknek nagyon nagy szerencséjük volt. A bemutatón jelen lévők kö-

PAPP István: Levélféle Kiss Jenőhöz. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2009. 2. sz. 39-48. p.

zül a kissé idősebb korosztály – természetesen csak a hallgatóság hímnemű fele érintett – még emlékszik arra a dialektikus materialista követelményre, hogy a történeti munkákban mindig valamiféle haladásnak kellett a vizsgált időszakon belül bekövetkeznie, természetesen egy igencsak meghatározott ideológiai irányban. Az irányt kivéve e mű akár meg is felelhetne ennek a követelménynek. Tényleg felemelő, hogy a vizsgált időszak végére mivé fejlődött a szerzők által is tisztelt és szeretett könyvtár.

Ennyi előzetes megjegyzés után, essék most már a konkrétumokról is szó.

Itt van tehát a könyv, Katsányi és Tóth Gyula könyvtártörténete, s bemutatóként jómagam, akit remélhetőleg nem a könyvből általam célzatosan kiválasztott alábbi idézetek alapján választottak erre: „*a könyvek népszerűsítésének szinte kizárólagos eszköze az ankét volt ..., minden olvasóteremmel rendelkező könyvtárnak ankétot kellett szerveznie. Előadóiknak minden esetben felhívták a figyelmét arra, hogy jelenleg a fő hangsúly nem az irodalmi előadáson van..., Előadóinkat elsősorban politikai szempontok szerint vizsgáltuk meg és választottuk ki....*”. Abban is bízom, hogy nincs hivatalosan felkért hozzászóló, akiről „*senkinek sem volt szabad tudni..., az ő szerepe, hogy a rossz mederbe jutott vitát helyére tegye*”.

A könyv szerkezetének váza kronológiai alapú. A fő fejezetek címeiből kitetszik, hogy 1959-ig a fejezetek egyértelműen az országban bekövetkező politikai/ideológiai események, változások időbeni határait követik, az 1960-as évektől következő folytatás már inkább a jelentősebb szakmai változások időrendje szerinti. Feltűnhet az is, hogy az utolsó nagy szakaszban (1980–98) a fő fejezetcímekben nincs utalás a közben bekövetkezett rendszerváltozásra. A későbbiekben kiderül, hogy tudatos megoldásról van szó. Jómagam ennek két okát sejtem, illetve látom: egyrészt a szerző a könyvtári „rendszerváltás” éveit a politikaitól eltérő kezdetűnek ítéli, másrészt a FSZEK esetében joggal gondolhatja úgy, hogy a Kiss Jenő – Papp István páros működésének kezdete jelenti a könyvtári reformkorszak

kezdetét.

A kronologikus fejezeteken belül jön létre a szakmai szerkezet. A megoldást könyvtáros szakemberként nehéz is másképp elképzelni, mint ahogy az megvalósult. A szakmai szerkezet szerintem hét fő blokkra tagolódik. Ez azt jelenti, hogy minden fő fejezetben visszatérően megtalálhatók az egyes könyvtár-szakmai területek, (ez a bemutatón diák segítségével látványos módon is könnyen volt bizonyítható). A jelen írás keretei között a teljes felsorolás mellett csak néhány blokk részletező felvillantásával igyekszem ezt igazolni.

Tehát a szakmai blokkok: 1) *A könyvtár szerepe, szerepváltozásai*, 2) *Működési feltételek*, 3) *Az állomány alakulása*, 4) *Olvasók, olvasószolgálat*, 5) *A Könyvtár vezetése*, 6) *A Könyvtár és a politika/ideológia*, 7) *A hálózat*.

Nézzük meg egy-egy szakmai blokk elhelyezkedését a fő a kronologikus fejezeteken belül. Például a *Könyvtár vezetésével* kapcsolatosan minden fő fejezetben tájékozódhatunk a kronologikus fő fejezetek következő alfejezeteiben: *Személyi változások 1945-ben (1945–48)*, *Személyzet, politikai légkör, vezetés (1949–53)*, *A stabil vezetés hiánya egy bizonytalan időszakban (1953–56)*, *Ütköző koncepciók (1957–59)*, *Vezetők és vezetettek (1960–70)*, *Stratégia-váltás (1970–80)*, *Vezető és szemléletváltás (1980–98)*.

De ugyanez tapasztalható az *Olvasók, olvasószolgálat* című szakmai blokkban is: *Olvasótábor, olvasószolgálat (1945–48)*, *Az olvasótábor növelése (1949–53)*, *Változások az állományépítésében és az olvasószolgálatban (1953–56)*, *Az olvasók köre, igényeik változása (1957–59)*, *Olvasók és olvasmányok (1960–70)*, *a Könyvtár olvasói (1970–80)*, *Az olvasók száma és érdeklődése (1980–98)*.

Nincs hely mind a hét blokk hasonló felsorolására, de azt még meg kell említenem, hogy van egy nyolcadik szakmai blokk is, vagy fogalmazhatnánk úgy is, hogy a szerkezet mindig jó helyet talál az adott időszakban kiemelt szakmai kérdéseknek, illetve a különgyűjtemények, a tudományos tevékenység bemutatásának. A

példám: a *Szakmai prioritások, újdonságok, különgyűjtemények* (általam adott) virtuális cím alatt az alábbiakkal találkozhatunk az egyes fő fejezetekben: *A szabadművelődés koncepció, a „csendes index”, egy sajátos szabadpolcos könyvtár* (1945–48), *Az olvasómozgalom* (1949–53), *Viták a szabadpolcról* (1957–59), *A szabadpolc elvi elfogadása és elterjedése, a Könyvtár kiadványai, tudományos tevékenysége* (1960–70), *A szociológiai szolgáltatások kibontakozása, a Budapest Gyűjtemény és a Zenei Gyűjtemény* (1970–80), *A körkörös védvonal koncepciója és vitája, a könyvtár mint közösségi ház, a Központi Ellátó Szolgálat létrehozása, a közhasznú tájékoztatás szervezése, szolgáltatások, szakgyűjtemények* (1980–98).

A fentiek mellett érdemes a kronologikus fejezetek szerint is vizsgálni a szerkezet és a tartalom viszonyát. (A bemutató diái helyett itt is csak egy rövid példát tudok hozni.) Nézzük meg az első fejezet (*Koalíciós évek a politikában és a könyvtárban 1945 – 1948*) tartalmi felosztását:

- Szabad művelődés koncepció,
- Olvasószolgálat helyett olvasók nevelése,
- Sajátos szabadpolcos könyvtár,
- Fasiszta művek kivonása, „csendes index”,
- Kispolgárság könyvtárából a dolgozók könyvtára,

„ki kellett cserélni könyvtárosainkat. Ezek a kiemelt események, szakmai történések pontosan adják vissza a Könyvtár adott időszakon belüli történetének alakulását.

Említettem, hogy a mű elgondolkodásra készít, és fogódzókát is ad hozzá. Hely és idő hiányában itt is csak egy példára tudok szorítkozni visszatérve az általam *A Könyvtár szerepének változásai* címmel illetett tematikus blokkhoz (és azon belül is csak néhány időszakot illetően). Itt a következő részletek tanulmányozásában merülhetünk el:

1945 – 48: eltérő elképzelések

- politikai pártatlanság intézménye (*Szentkuthy*)
- szabad művelődésre alapozó radikális nézetek, „a kispolgári olvasódüh alázatos ki-

elégítésé”-nek elvetése (*Kőhalmi*)

- New Deal könyvtárpolitikájához hasonló megoldás, „public library”, ám szovjet mintára
- visszatérés Szabó Ervinhez (a név is: Székesfővárosi Szabó Ervin Könyvtár) (*Dienes, Kőhalmi*)

1949 – 53: szerepvátaban a Központi Könyvtár

- a Központi Könyvtár fokozatosan elveszíti régi olvasótáborát (értelmiség)
- eddig sajátos kettősség: társadalomtudományi szakkönyvtár és általános közkönyvtár
- Dienes: a Szabó Ervini koncepció „tiszta” változata
- szociológiai szakkönyvtári szerep
- még a különgyűjteményeket is támadja
- OKK és mások is ellenzik, elmozdulás a közművelődés irányába
- szakkönyvtári szerep = elzárkózás
- közművelődési szerep = szocialista átalakítás

1953 – 56: Változás az általános könyvtárpolitikában

- reformok a szabad szellemű könyvtárpolitika igénye
- reformszemlélet a Központi Könyvtárban (a politikai irányultság kapcsolódik a Petőfi-köréhez)
- a szerep újragondolása, két nézet a könyvtáron belül:
- „tiszta” szociológiai könyvtár
- „tömegkönyvtári jellegű” intézmény
- módosul a népkönyvtárak és a tudományos nagykönyvtárak viszonyának megítélése is.

A könyv bemutatója ezután a legszívesebben a könyvtár történetének számos érdekes részletét sorolná fel: például azért, hogy kiderüljön, a különféle vezetői habitusoknak az ideológiával, a konkrét helyzettel, a szemellenzősen elkötelezett vezetőtársakkal vagy éppen a kiegyensúlyozó

társakkal való következetes vagy éppen nagyon is kompromisszumkész megnyilvánulásai mennyire tudták befolyásolni a könyvtár sorsát. Vagy például azért, hogy lássuk, egyes esetekben a problémákra adott frappáns válasz hogyan óvta meg az intézményt a rossz irányba fordulástól, vagy hol voltak az egész magyar könyvtárügy alakulására is kiható kezdeményezések a könyvtárban. Sajnos, erre nincs idő és hely, de mindez benne van a könyvben.

Abban bízom, hogy talán az általam eddig elmondottak jól mutatják, a nagy objektivitással megírt tartalom igen megfelelő szerkezetben, formában tájékoztat, tanít és elgondolkoztat. Az objektivitás nagy támasza volt, hogy a szerzők alaposan felderítették és felhasználták forrásaikat. Ezt mutatja pl. a mű lábjegyzeteinek nagy száma is. Az adatok beszédek:

1945–48: 94 darab
1949–53: 115,
1953–56: 45,
1957–59: 71,
1960-as évek: 207,

1970-es évek: 167,

1980–98: 371 + 273,

összesen: 1343 lábjegyzet magyaráz és bizonyít.

A mű tartalmában történő könnyű tájékozódást segíti a fejezeteket követő gazdag apparátus, a névmutató, a kronológia (Katsányi Sándor munkája), a kiadványjegyzék és bibliográfia (*Sántháné Antal Sára* szerkesztése) és a statisztikai adatok (*Somogyi József* összeállítása).

A bemutatás nem lenne teljes, ha nem szólnánk a szerzőkön és a fenti közreműködőkön kívül a kötet elkészültében szerepet játszókról, akik a következők: *Kiss Bori* és *Fodor Béla* szerkesztők, *Bényei Miklós* és *Gerő Gyula* lektorok, *Sándor Tibor* képszerkesztő, *Szmuk Judit* műszaki szerkesztő.

A mű az FSZEK nyomdájában készült, felelős kiadója pedig *Fodor Péter* főigazgató.

Mader Béla

A Nemzetközi ISBN Ügynökség kiutalta az első olyan csoportazonosítót, amelyben az előtag már nem 978, hanem 979.

Franciaország és Belgium francia nyelvterülete közösen fogja használni a 979–10 számtartományt. A 978-as tartományban már nincs kiadható 1 és 2 jegyű csoportazonosító, ezért az illetet használó országok, ha elfogynak a számaik, a 979-es tartományból kapnak majd újat. A 979-et az ISMN (International Standard Music Number) rendszer is használja: ha a 979 után közvetlenül 0 áll, akkor az ISMN, ha bármilyen más arab számjegy, akkor ISBN-számot jelöl.

Magyarországon egyelőre nem utalnak ki 979-cel kezdődő ISBN-számokat. Ha az év vége felé betelik a 978-963 számtartomány, akkor – mivel a 978-as tartományon belül még sok 3 jegyű azonosító van – a 978-615-öt fogjuk használni.

(*Katalist*, 2009. jún. 9. Szabó Orsolya tájékoztatója alapján)

